

Estrogenní léčba a činnost jater

Estrogenic treatment and liver functions

J. Slíva

Ústav farmakologie, 3. LF UK, Praha

Souhrn: Estrogeny jsou klíčové hormony, které hrají zásadní roli ve fyziologii reprodukčního systému u žen. Jejich terapeutické využití v hormonální léčbě, antikoncepci a léčbě hormonálně závislých onemocnění však může být spojeno s řadou nežádoucích účinků, zejména na játra. Tento článek se zaměřuje na mechanismy působení estrogenů a jejich potenciální hepatotoxické účinky, stejně jako na rizikové faktory a možné rozdíly mezi jednotlivými představiteli.

Klíčová slova: estrogeny – estradiol – estetrol – ethinylestradiol – játra – bezpečnost – nežádoucí účinky

Summary: Estrogens are key hormones that play a vital role in the physiology of the reproductive system in women. However, their therapeutic use in hormonal treatment, contraception, and the treatment of hormone-dependent diseases may be associated with a number of side effects, especially on the liver. This article focuses on the mechanisms of action of estrogens and their potential hepatotoxic effects, as well as risk factors and possible differences between representatives.

Key words: estrogens – estradiol – estetrol – ethinyl estradiol – liver – safety – side effects

Úvod

Játra jsou největší žlázou lidského těla. Jako taková zastávají celou řadu úloh. Ponejvíce je akcentována jejich role v metabolismu tuků (zejména vznik cholesterolu, triacylglycerolů či fosfolipidů a samozřejmě betaoxidace mastných kyselin), sacharidů (zejména syntéza glykogenu či glukoneogeneze) i bílkovin (vznik a zánik většiny plazmatických bílkovin), avšak neméně důležitá je syntéza žluči. Dále je zřejmá funkce termoregulační, skladovací či detoxikační (léky/xenobiotika) a nelze opomenout ani skutečnost, že játra zastávají významnou roli v obranyschopnosti organismu (vedle přítomných fagocytujících Kupfferových buněk zde probíhá syntéza celé plejády látek uplatňujících se v imunitních reakcích, včetně např. C-reaktivního proteinu, komplementu a mnoha jiných). V raných fázích života zde probíhá rovněž krve tvorba.

Mezi celosvětově nejvýznamnější onemocnění vedoucí k závažnému po-

škození jater patří přirozeně vedle alkoholizmu a infekčních onemocnění (dominantně virové hepatitidy B a C) aktuálně stále častější MASH – steatohepatitida asociovaná s metabolickou dysfunkcí (metabolic-associated steatohepatitis). Zahrnuje pacienty, kteří mají steatózu jater, jeden z pěti kardiometabolických rizikových faktorů a prakticky nepijí alkohol. V současné době postihuje přibližně každého třetího z nás. Důvodem je nedodržování zásad zdravého životního stylu, přejídání se, konzumace průmyslově vysoce upravených potravin. Zdraví jater jistě neprospívají ani mnohá – byť v dobré víře užívaná – léčiva. U žen středního věku se jistě bude jednat o nesteroidní antiflogistika (léčba cefaley, dysmenorey atp.) či např. hormonální kontraceptiva. Naprostá většina těchto látek je přitom metabolizována v játrech, a svým způsobem tak pro ně představuje větší či menší zátěž.

V dnešní době existuje celá řada diskutovaných možností sloužících k pod-

poře či dokonce zlepšení činnosti jater. U mnohých se však setkáváme s nedostatečnou evidencí účinnosti. Přesto ze základních doporučených opatření, která bychom mohli označit jako klíčová, uvedme:

1. zdravou a vyváženou stravu (dostatek ovoce, zeleniny, celozrnných potravin, omezení jednoduchých sacharidů a alkoholu a především průmyslově vysoce zpracovaných potravin);
2. pravidelnou tělesnou aktivitu vedoucí k optimalizaci tělesné hmotnosti;
3. dostatečný spánek;
4. adekvátní hydrataci;
5. prevenci infekcí (odpovídající hygienická opatření, vakcinace proti hepatitidám);
6. užívání vhodné suplementace podporující činnost hepatocytů, resp. jater jako celku.

Kinetika vybraných estrogenů

Estrogeny kromě své esenciální role jako pohlavní hormony zasahují do řady fy-

ziologických procesů na úrovni prakticky všech orgánových soustav. Jejich metabolismus probíhá především v játrech, třebaže mezi jednotlivými zástupci jsou patrné rozdíly. Jsou známy dvě hlavní cesty, kterými jsou estrogény metabolizovány. První je s pomocí cytochromu P450 (izoformy 1A2, 2B6, 2C19, 2C9 či 3A4), ve druhé dominují konjugací reakce s kyselinou glukuronovou pomocí UDP-glukuronosyltransferázy (glukuronidace), kyselinou sírovou pomocí sulfotransferázy (sulfatace), případně dochází i k metylaci pomocí katechol-O-metyltransferázy (COMT). Při metabolizaci navíc mohou vznikat potenciálně škodlivé reaktivní metabolity působící oxidační poškození hepatocytů [1].

Estradiol (E2) je přirozený estrogen, který je metabolizován na různé hydroxylované metabolity, jako je 2-hydroxyestradiol a 4-hydroxyestradiol, které mají odlišné biologické aktivity a potenciální karcinogenní vlastnosti. Estradiol valerát (E2V), ester estradiolu, je štěpen na valerát a estradiol, jenž je dále metabolizován jako přirozený estrogen E2.

Naproti tomu v hormonálních kontraceptivech velmi bohatě zastoupený syntetický estrogen ethinylestradiol (EE) je biotransformován hydroxylací aromatického jádra (prostřednictvím cytochromu P-450). Hlavním metabolitem je 2-hydroxy-EE, který je metabolizován na další metabolity a konjugáty.

V hormonálních kontraceptivech nejnověji dostupnou estrogenní komponentou je estetrol (E4), jenž se nachází přirozeně v těle těhotných žen. Do jejich krevního oběhu se dostává skrze placentu, neboť je tvořen játry vyvíjejícího se plodu. Není známo, že by byl E4 jakkoli metabolizován mikrosomálním systémem prostřednictvím cytochromu P450. Byly popsány pouze konjugáty s kyselinou glukuronovou na D-kruhu a konjugáty s kyselinou sírovou. Estetrol není nikterak dále metabolizován na žádný z možných přirozených estrogenů, tj. estriol (E3), estradiol (E2) ani estron (E1).

Metabolity estrogenových molekul jsou schopny, stejně jako původní estrogény, interakce s estrogenovými receptory, a tedy indukují odpovídající biologické účinky. To má významné důsledky nejen pro farmakoterapii, nýbrž také stran hodnocení potenciálu možných nezamýšlených vedlejších reakcí.

Z výše uvedeného je patrné, že EE je jako jediný z uvedeného výčtu estrogenů jedinou látkou disponující potenciálem pro možné lékové interakce na úrovni cytochromu P450, ať již s inhibitory (např. azolová antimykotika, citrusy, selektivní inhibitory zpětného vychytávání serotoninu – SSRI – a mnohé další), nebo induktory (např. starší antiepileptika, třezalka, některé komponenty cigaretového kouře aj.). Důsledkem takových interakcí pak na straně jedné může být např. vyšší riziko trombotických příhod, anebo naopak nižší kontracepční účinnost z důvodu facilitované degradace [2,3]. Některé starší studie navíc referují o možném negativním vlivu některých typů vlákniny na vstřebávání estrogenů ze střeva, což ostatně rovněž může modifikovat rozsah jejich finálního účinku [4].

Ovlivnění globulinu vázajícího pohlavní hormony

Vedle možného rizika interakcí je v souvislosti s estrogení medikací často ukazováno na zvýšení tvorby globulinu vázajícího pohlavní hormony (SHBG – sex hormone-binding globulin) v závislosti na velikosti podané dávky (pozn. progestiny mají na SHBG opačný účinek, přičemž ten se odvíjí od typu zvoleného gestagenu a jeho dávky). Jeho vyšší plazmatická hladina je spojována s nižší volnou frakcí estrogenu či testosteronu, a tedy nežádá i nižší sexuální apetenci uživatelů. Zjišťování jeho hladiny je využíváno jako zástupný ukazatel vlivu steroidní medikace na činnost jater, respektive možného rizika žilního tromboembolizmu [5,6].

Podobně jako v případě farmakokinetiky jsou i zde mezi různými estrogény

zřejmé rozdíly. Kupříkladu E4 má minimální vliv na produkci SHBG, zatímco podávání kombinace EE s drospirenonem (DRSP) bylo provázáno jeho výrazným nárůstem [7].

Klipping et al. prokazují, že kombinace E4 15 mg/DRSP 3 mg způsobila zvýšení hladin SHBG o 55 % v průběhu šestého cyklu užívání, což však bylo stále výrazně méně než u kombinací EE/LNG (74 %) a EE/DRSP (251 %) [8]. Rovněž i další studie potvrdily pouze minimální vliv kombinace E4/DRSP na produkci SHBG [9,10].

Byly studovány i další jaterní proteiny. Změny angiotenzinogenu vykazovaly podobný profil jako SHBG, což je nepochybně velmi významné i z pohledu patofyziologie v populaci vysoce prevalentní esenciální arteriální hypertenze [11–13]. C-reaktivní protein, globulin vázající kortizol, globulin vázající tyroxin a ceruloplasmin vykazovaly pouze mírné změny při užívání kombinace E4/DRSP, což potvrzuje omezený estrogení účinek E4 na játra také v kombinaci s antiandrogenními progestiny. Mimoto E4 nikterak významně negativně neovlivňuje ani množství a spektrum lipidů obsažených v krvi či homeostázu glukózy [7,8].

Závěr

Estrogény jsou účinné a široce používané v mnoha terapeutických oblastech, avšak jejich potenciální jaterní nežádoucí účinky nelze podceňovat. Důležité je, aby klinici byli obeznámeni s těmito riziky a aby se zaměřili na individuální přístup k pacientkám. Studie o estetrolu poskytují nadějný pohled na jeho potenciál nejen jako efektivního estrogenu, ale také jako ochranného agens pro játra.

Literatura

1. Tsuchiya Y, Nakajima M, Yokoi T. Cytochrome P450-mediated metabolism of estrogens and its regulation in human. *Cancer Lett* 2005; 227(2): 115–124. doi: 10.1016/j.canlet.2004.10.007.
2. Zhang H, Cui D, Wang B et al. Pharmacokinetic drug interactions involving 17 α -ethinylestradiol: a new look at an old drug. *Clin Pharmacokinet* 2007; 46(2): 133–57. doi: 10.2165/00003088-200746020-00003.

3. Rodrigues AD. Drug interactions involving 17 α -ethinylestradiol: considerations beyond cytochrome P450 3A induction and inhibition. *Clin Pharmacol Ther* 2022; 111(6): 1212–1221. doi: 10.1002/cpt.2383.
4. Rose DP, Goldman M, Connolly JM et al. High-fiber diet reduces serum estrogen concentrations in premenopausal women. *Am J Clin Nutr* 1991; 54(3): 520–525. doi: 10.1093/ajcn/54.3.520.
5. Raps M, Helmerhorst F, Fleischer K et al. Sex hormone-binding globulin as a marker for the thrombotic risk of hormonal contraceptives. *J Thromb Haemost* 2012; 10(6): 992–997. doi: 10.1111/j.1538-7836.2012.04720.x.
6. Odland V, Milsom I, Persson I et al. Can changes in sex hormone binding globulin predict the risk of venous thromboembolism with combined oral contraceptive pills? *Acta Obstet Gynecol Scand* 2002; 81(6): 482–490. doi: 10.1034/j.1600-0412.2002.810603.x.
7. Mawet M, Maillard C, Klipping C et al. Unique effects on hepatic function, lipid metabolism, bone and growth endocrine parameters of estetrol in combined oral contraceptives. *Eur J Contracept Reprod Health Care* 2015; 20(6): 463–475. doi: 10.3109/13625187.2015.1068934.
8. Klipping C, Duijkers I, Mawet M et al. Endocrine and metabolic effects of an oral contraceptive containing estetrol and drospirenone. *Contraception* 2021; 103(4): 213–221. doi: 10.1016/j.contraception.2021.01.001.
9. Kluft C, Zimmerman Y, Mawet M et al. Reduced hemostatic effects with drospirenone-based oral contraceptives containing estetrol vs. ethinyl estradiol. *Contraception* 2017; 95(2): 140–147. doi: 10.1016/j.contraception.2016.08.018.
10. Douxfils J, Klipping C, Duijkers I et al. Evaluation of the effect of a new oral contraceptive containing estetrol and drospirenone on hemostasis parameters. *Contraception* 2020; 102(6): 396–402. doi: 10.1016/j.contraception.2020.08.015.
11. Arnal JF, Scarabin PY, Trémollières F et al. Estrogens in vascular biology and disease: where do we stand today? *Curr Opin Lipidol* 2007; 18(5): 554–560. doi: 10.1097/MOL.0b013e3282ef3bca.
12. Hodgins JB, Kregel JH, Reddick RL et al. Estrogen receptor α is a major mediator of 17 β -estradiol's atheroprotective effects on lesion size in ApoE $^{-/-}$ mice. *J Clin Invest* 2001; 107(3): 333–340. doi: 10.1172/JCI11320.
13. Coelingh Bennink HJ, Verhoeven C, Zimmerman Y et al. Pharmacodynamic effects of the fetal estrogen estetrol in postmenopausal women: results from a multiple-rising-dose study. *Menopause* 2017; 24(6): 677–685. doi: 10.1097/GME.0000000000000823.

ORCID autora

J. Sliva 0000-0003-2690-1889

doc. MUDr. Jiří Sliva, Ph.D.
Ústav farmakologie
3. LF UK
Ruská 2411/87
100 00 Praha 10
jiri.sliva@lf3.cuni.cz